

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

OUTA VERTTI ANTIKAINEN

Muutoksen tutkija

Pohdintaa kodin ja ympäristön merkityksistä
muutoksessa

KUVATAITEEN TUTKINTO-OHJELMA
2025

TIIVISTELMÄ

Antikainen, Outa: Muutoksen tutkija – Pohdintaa kodin ja ympäristön merkityksistä muutoksessa
Opinnäytetyö, AMK
Kuvataide
Toukokuu 2025
Sivumäärä: 21

Tekstissä tarkasteltiin muutosta ja siihen liittyviä uhrauksia ihmisten elämäntavoissa, kulttuurisissa käytännöissä, biologisessa rakenteessa sekä luonnonympäristössä. Lähestyin aihetta henkilökohtaiselta tasolta, jossa omat kokemukseni kotipaikkani muutoksesta, olivat keskeisessä osassa.

Avainsanat: Muutos, elämäntavat, kasvu, kehitys, koti, maailmankäsitys, turismi, kulttuuriperintö, Lappi

ABSTRACT

Antikainen, Vertti: Researcher of change – Reflections on the significance of home and environment in times of change

Bachelor's thesis

Fine arts

May 2025

Number of pages: 21

The text discusses change and the associated sacrifices in human ways of life, cultural practices, biological makeup, and the natural environment. My approach to the topic was rooted in personal experience, with the transformation of my own relationship to home being a key element.

Keywords: Change, lifestyles, growth, development, home, worldview, tourism, cultural heritage, Lapland

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 MUUTOKSEN JUURILLA	6
2.1 Isovanhempieni seinäkello	6
2.2 Muutoksen hurrikaani	7
3 LAPIN TAIKAA.....	8
3.1 Where can I see the northern lights.....	8
3.2 Väenpaljous.....	9
4 KOTINI MONET KASVOT.....	10
4.1 Valot kasvavat yli tunturin.....	10
4.2 Uskotko maahisiin	12
5 INTERSUBJEKTIIVINEN MAAILMA.....	14
5.1 Yhteinen sopimus.....	14
5.2 Kapitalismi ratissa	15
5.3 Tieto lisää tuskaa	16
6 ALKUPERÄINEN KOTIMME.....	17
6.1 Apina vieraalla planeetalla.....	17
6.2 Ärsykeitä ja palkintoja.....	18
6.3 Platonin luolateoria	19
7 YHTEENVETO.....	20
LÄHTEET.....	21

1 JOHDANTO

Muutoksen tutkija on se osa meissä, joka pitää otteen juurissamme ja kurkottelee samalla sinne, mihin kätemme eivät vielä ylety. Se pitää silmällä maailman aaltoilua ja antaa aluksellemme raporteja kurssiimme vaikuttavista virtauksista. Se tutkii tarkasti tunteitamme, kirjoittaa niistä tutkimuksia ja viestii niitä alitajuntaamme. Tutkija ei käytä mikroskooppeja tai matematiikkaa, vaan sen laskelmat tapahtuvat miljoonia vuosia ihmisissä kehittyneiden työkalujen avulla. Jos opit kuuntelemaan omaa tutkijaasi, voit ymmärtää itsestäsi puolia, jotka auttavat sinua navigoimaan ympäristöäsi paremmin. Sillä vaikka pystyisit laskelmoimaan muutoksen koko ympäröivässä maailmassa, olisit silti alttiina omalle todellisuudellesi. Tämä tekee muutoksen tutkijan työstä ihmiselle elintärkeää.

Ihmisten maailma muuttuu kiihtyvään tahtiin, jättäen vähemmän tilaa pysähtymiselle ja tarkastelulle, kuormittaen myös tutkijan työtä. Kun itse pysähdymme hetkeksi, voimme havaita tämän muutoksen virtauksen paremmin ja löytää myös oman paikkamme sen sisällä. Oman paikkansa löytäminen maailmassa on elinikäinen prosessi, mutta suunnan löytämiseksi voi olla hyvä palata omien juuriensa äärelle. Juurille palaaminen on mahdollista vain siksi, että tutkija on huolellisesti kirjannut muutoksesi vaiheet ylös ja arkistoinut ne jatkotutkimuksia varten.

Tämä teksti on tutkimusmatka, jonka pyrkimyksenä on ymmärtää muutosta omassa elämässäni, ympäröivässä maailmassa sekä niitä uhrauksia, joita muutokselle joudumme antamaan. Tämä matka alkaa minun juuristani – kodistani Lapissa.

2 MUUTOKSEN JUURILLA

Kun olin alle kaksivuotias, perheeni yritti vielä etsiä pysyvää kotia, johon asettua aloilleen. Jokaisena muuttopäivää seuraavana yönä sain korkean kuumeen. En varmaan ymmärtänyt, miksi maisema ympärilläni vaihtui niin usein, ja kehoni reagoi siihen voimakkaasti. Lopulta perheeni päätti muuttaa äitini lapsuudenkotiin, Lappiin. Tämä oli selvästi suurin muutos minulle, sillä sitä seuraavana yönä kuumeeni nousi jo hälyttävän korkeaksi. Asetuin kuitenkin nopeasti uuteen ympäristöön, jonka metsissä vietin suuren osan lapsuudestani leikkien.

Muistan, kun makasin kotitaloni vieressä olevan suuren koivun alla ja katselin puusta putoavia lehtiä. En enää muista, mitä mielessäni silloin pyöri, mutta muistossa on vahvana tunne syksyn tuomasta muutoksesta kotiini. Muutos ei kuitenkaan aiheuttanut samanlaista reaktiota kuin perheeni muuttaessa. Ehkä tiesin, että lehdet kasvavat vielä takaisin. Mutta kun muutimme, en tiennyt, näenkö vanhaa kotiani enää uudelleen – enkä, mitä tien toisessa päässä minua odottaa.

2.1 Isovanhempieni seinäkello

Aina kun palaan takaisin Lappiin pitkältä reissulta, koen samanlaista jännityksen tunnetta kuin tavatessani hyvän ystävän pitkästä aikaa. Ensimmäisenä minut tervehtivät tunturit, jotka kohoavat puiden latvojen yläpuolelle, ilmoittaen, ettei matkaa ole enää paljon jäljellä. Saapuessani kylälle avautuu järvimaisema, ja sen kierrettyäni saavun isoisäni rakentamalle soratielle. Tien päässä minua odottaa paikka, joka on minutkin kasvattanut. Paikka, jossa koen oloni turvalliseksi.

Minkä sinä koet omaksi kodiksesi? Onko se tonttikarttaan merkitty raja ja kaikki, mitä sen sisälle jää? Entä pihalla kasvava korkea mänty – onko se osa kotiasi? Tai sen oksien väliin pesänsä rakentanut orava? En ollut aikaisemmin pohtinut tätä kovin syvällisesti ennen kuin muutin pois Lapista. Nyt, kun olen

ensimmäistä kertaa vieraana omassa kodissani, olen ymmärtänyt, ettei kotini ole pelkästään se talo, jossa olen kasvanut. Kaikki ulkoa kuuluvat äänet ja tuoksut tuovat mukanaan sen tutun, kodikkaan tunteen, kuten isovanhemmilta perityn seinäkellon kovaääninen kumina tasatunnein. En usko, että olen vuosiin edes käyttänyt kelloa katsomaan aikaa, sillä taskustani löytyy nopeampi ja tarkempi väline ilman häiritsevää ääntä. Silti en halua irrottaa kelloa seinästä, vaikka sen alkuperäinen funktio on minulle lähes merkityksetön. Se on saanut uuden tarkoituksen: se ilmoittaa minulle tasatunnein, että olen edelleen turvalisesti kotona. Vaikka maailma ympärilläni ja minä itse kuinka muuttuisimme, seinäkello ja sen tasainen kumina muistuttavat minua siitä, mistä olen tullut. Tämä on minulle kodin merkitys.

Sama tuttu kumina elää Lapin tuntureissa, järvissä ja metsissä. Ne kertovat minulle tarinoita lapsuudestani. Sillä vaikka minä muuttuisin kuinka, kiivetesäni Kesänkitunturille voin yhä nähdä sen saman maiseman kuin silloin, kun olin vielä lapsi.

2.2 Muutoksen hurrikaani

Tiedän, että kaikki on aina muutoksessa, eikä sitä voi pysäyttää, vaikka poraisin seinäkellon talon perustuksiin kiinni. Tunturit ja metsät ovat vain niin paljon minua pitkäikäisempiä, etten edes huomaa, kun niiden parta harmaantuu ja silmät haalistuvat ajan myötä. Ihmisten tuoma muutos ei kuitenkaan ole eroosion tai joenuoman muodostumisen kaltaista muutosta. Ihmisen tekemä muutos on kuin hurrikaani, joka voi halutessaan repiä kokonaisia metsiä juurineen ja porata reiän tunturin vatsan läpi, jos sen kiertäminen päivittäin tuntuu liian pitkäväteiseltä. Ihminen voi myös hätäa halutessaan muut metsän asukkaat ja heitä suojelevat haltijat rakentaakseen rivin lomahuviloita, joissa käy kourallinen turistiperheitä kerran vuodessa viettämässä vapaa-aikaa. Tällainen valta tehdä muutosta pelottaa minua. Tuntuu, kuin kaikki se, minkä olen aina voinut mieltää kodikseni, olisi vain yhden sopimuksen varassa. Vain yksi tarpeeksi hyvä diili ja allekirjoitus, ja minun kotiini lähetetään tämä muutoksen hurrikaani repimään isovanhempieni seinäkello irti seinästä.

3 LAPIN TAIKAA

Jos mietit sanaa Lappi, mitä sinulle tulee mieleen? Voisin veikata, että mielesäsi vilisee kuvia revontulista, poroista, koskemattomasta luonnosta, lumisista maisemista ja erämaista. Vaikka et olisi koskaan käynyt Pohjois-Suomessa tai asuisit kaukana, maailman toisella puolella, saattaisit mainita näistä mielikuvista ainakin muutaman. Ihmiset tietävät usein paikoista, joissa eivät ole koskaan käyneet, asioita, jotka tuntuvat heistä eksoottisilta ja erilaisilta kuin omat kotiseudut. Ei siis ole mikään ihme, että Lapista on muodostunut maailman-kuulu lomakohde.

Lappiin liittyy paljon mystiikkaa, ja monen mielestä siinä on jotain taianomaista. Katsellessa revontulia tunturin laelta, kuun valaistessa lumisia ja tuulen muovaamia nietoksia, voi tuntea itsensä osaksi jotain suurenmoista luonnonvoimaa, joka jatkaa kulkuaan, vaikka olisi kuinka kiinni arjen rutiineissa. Tämä suurenmoinen luonnonvoima on myös pohjana suurenmoiselle matkailubisnekselle ja turismille, jota alueella harjoitetaan. Olen koko ikäni asunut tässä ympäristössä, enkä tietenkään halua omia sitä vain itselleni. On täysin ymmärrettävää, että tämän kokemuksen haluaa moni muukin kokea. Tästä kuitenkin pääsen aiheeseen, joka on mietityttänyt minua itseäni jo useita vuosia.

3.1 Where can I see the northern lights

Elämme aikaa, jossa elämykset ja matkailu ovat tuotteita, joita tarjotaan kaikille, joilla on siihen varaa. Tämä elämysten kysyntä ohjaa alueiden sisäistä muutosta niillä alueilla, joilla niitä tarjotaan. Kun asiakkaalle myydään tuotetta, sen on vastattava asiakkaan mielikuviin. Mielikuvia muokkaavat tuotteesta tai palvelusta tehdyt mainokset. Mainokset taas reagoivat asiakkaiden ostopäätöksiin ja muuttuvat niiden mukaan. Tällainen itseään ruokkiva jatkumo ohjaa sitä, millaisia odotuksia asiakkailla on lomakohteesta, ja nämä odotukset muovaavat alueen palveluita, tuotteita ja aluesuunnittelua.

Kerran, kävellessäni Jounin kaupalta paikalliseen baariin kaverini kanssa, meidät pysäytti aasialainen turisti kysyäkseen: “Where can I see the Northern Lights?” Hetken mietittyämme vastasimme: “Wait a minute, we’ll go put them on.” Koska hän ei ymmärtänyt vitsiä, annoimme hänelle ohjeita revontulien metsästykseseen ja näytimme verkkosivun, josta niiden aktiivisuutta voi seurata. En ole varma, ajatteli hän todella revontulien kuuluvan johonkin safaripalveluun, mutta en edes yllättyisi, vaikka näin olisi. Lappia myydään tuotteena, johon revontulet ja poroajelut kuuluvat eräänlaisena vetonaulana. Yritykset, jotka mainostavat näitä elämyksiä, vaikuttavat asiakkaiden odotuksiin ja rakentavat palveluita niiden ympärille: poroajeluita, revontuliretkiä, huskysafareita ja joulupukin pajoja. Nämä palvelut pohjautuvat alueella kauan olleisiin ominaispiirteisiin, mutta niillä harvoin pyritään tuomaan esiin alueen alkuperäistä kulttuuria.

Tämä herättää minussa tunteen, että kulttuuri ei ole matkailun eikä asiakkaiden kannalta yhtä tärkeä osa kokemusta. Kun kulttuuri jää bisneksen varjoon, myös sen vaaliminen vaikeutuu.

3.2 Väenpaljous

Ensimmäinen tajuamiseni kulttuurin katoamisesta ja ympäristön muovautumisesta turismin vaikutuksesta, ei kuitenkaan tapahtunut Lapissa, vaikka tämä kaikki oli nähtävissä kotipihallani. Tajuaminen tapahtuikin vieraillessani Italiassa, Adrianmeren rannikolla sijaitsevaa Venetsiaa. Ei tullut yllätyksenä, että yksi maailman tunnetuimmista turistikohteista olisi vuoden hiljaisimpaankin aikaan täynnä ihmisiä. En kuitenkaan osannut odottaa, että yksi tuntemuksista lomallani olisi väenpaljouden ahdistus. Sesonkiaikoina olen tottunut vilkkaaseen ja kaoottiseenkin ympäristöön, mutta Venetsiassa väentungos ja kiireiset ravintolat herättivät minussa uudenlaista levottomuutta. Palattuani reissulta mieleeni jäivät väsyneet asiakaspalvelijoiden kasvot ja selfietikkujen kanssa parveilevat turistit. Tämä sai minut miettimään, voiko myös kotini muuttua sellaiseksi paikaksi, jossa turismin alta ei enää näe omaa kotiaan.

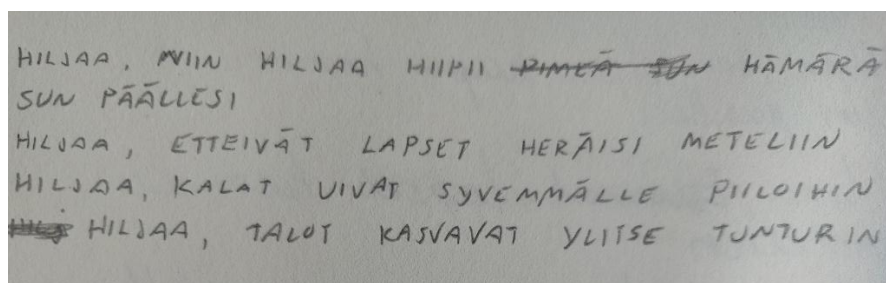
4 KOTINI MONET KASVOT

Miksi kirjoitan Lapin matkailusta taidekoulun opinnäytetyössä? Olen huomannut, että kotialueella tapahtuvat muutokset vaikuttavat minuun tavoilla, joita aloin ymmärtää paremmin tutkiessani omaa taidettani.

4.1 Valot kasvavat yli tunturin

En yleensä, aloittaessani uutta maalausta tai vaikka animaatiovideota, mieti paljoakaan, mitä haluan maalaus pohjalla tai valkokankaalla nähdä työn ollessa valmis, tai mitä haluan sillä kertoa. Työt rakentuvat yhteyksistä, joita alan nähdä abstraktioiden kautta. Siinä on jotain samaa kuin pilviä katsellessa ja löytäessä sieltä hahmoja ja tuttuja muotoja. Kun ”pilvestä” on löytynyt tunnistettava muoto, alan rakentamaan sitä eteenpäin. Tuon sen hämyisyyttä vähän lähemmäksi ja tarkennan siitä asioita, jotka koen tärkeiksi tai itseäni puhutteleviksi.

En tajunnut pitkään aikaan, että kuvissa, joita piirsin tai maalasin, voisi olla mitään rakennettavan arvoista, koska enhän ollut edes ajatellut mitään niitä tehdessäni. Miksi ne puhuttelisivat ketään, jos ne eivät avaudu edes tekijälleen? Eivätkä ne avautuneetkaan – ennen kuin aloin kirjoittaa ajatuksiani paperille.

Kuva 1, ”Kaupungin juuret”, lyriikka muistiinpano, 2024

Lukiessani omaa tekstiäni, monet piirustukseni ja maalaukseni näyttäytyivät täysin uudessa valossa. Tajusin, että niiden pohjalla oli tuntemuksiani kodistani. Pelkoja sen muutoksesta. Iloa, jota olen tuntenut leikkiessäni lapsuuteni metsissä. Kaikki, mistä rakennun ja mitä edelleen tunnen, liittyy jollain tasolla kotiini Lapissa.

Huomaan, kuinka muuttaessani kaupunkiin, alkoi tähän luonnontäyteiseen maisemaan sekoittua kerrostaloja ja muita urbaaneja elementtejä. Kuinka tuntuu puille kasvoivat käsiä ja muodostui kasvoja.

Kuva 2, "Sysi", akryyli/öljy kankaalle, 120 x 100cm, 2022

Kodillani on persoonallisuus, joka vain kasvoi muuttaessani sieltä pois. Persoonallisuus, jonka koen koko ajan tärkeämmäksi itselleni. Nyt kun kysyn

itseltäni, että mitä minulle tulee mieleen sanasta Lappi. Mieleeni ensimmäisenä tulevat katulamppujen valaisema, ja lumen heijastama punaisen ruskea usva kotikyläni yllä. Poro, joka oli sesonkiajaksi köytettynä kylpylähoteliin etuoven viereen. Kahdenkymmenen lomahuvilan sarja Äkäslompolon järven rannassa. Vanhempieni kiireen täyttämät ja väsyneet kasvat. Nämä kasvat ja niiden kiireen ja iän kasvattama väsymys piirtyvät nyt myös Lapin maisemiin ja luontoon, joita olen lapsesta asti tykännyt värittää ja piirrellä paperille. Nyt nämä mielikuvat ovat kasvava osa sitä, mikä on minutkin muovannut ja kasvattanut. Erottamaton ja ristiriitainen osa minun kotiani. Osa minua itseäni ja sen kautta myös taidetta, jota luon.

4.2 Uskotko maahisiin

Lapin luonnolla on monia kasvoja, joita on piirretty jo kauan ennen minua. Äitini kertoi minulle pienestä asti satuja maahisista, jotka ilmeisesti asuvat myös meidän metsissämme ja välillä kodeissammekin sisällä. Äiti ei ikinä tainnut tarkentaa, olivatko kertomukset satuja vai tositapahtumia. Minun vilkkaalle mielikuvitukselleni tällä tarkennuksella ei kuitenkaan ollut paljoa merkitystä.

Maahiset, olivat he totta tai eivät, elivät kuitenkin keskuudessamme suullisesti tarinoiden ja satujen muodossa, ja niillä oli myös tarkoitus ihmisten elämässä. Suomalaisessa kansanperinteessä tällaiset olennot toimivat paitsi luonnon suojelejoina, myös yhteisön käyttäytymisen sääntelijöinä. Satu Apo (1995) osoittaa, että kertomukset yliluonnollisista olennoista olivat osa kansanomaista moraalikasvatusta, jossa haluttiin ohjata ihmistä elämään yhteisön ja luonnon ehdoilla.

Maahisten kerrottiin tarkkailevan meitä ihmisiä tarkasti, pysytellen itse piilossa. Jos ihminen aiheutti esimerkiksi eläimille turhaa harmia tai rikkoi metsän rauhaa, voit olla varma, että seurauksetta ei ilkeä teko jäänyt. Maahiset eivät tarkkaileet ihmisiä pelkästään viihdemielessä, vaan he pitivät huolen, että harmia aiheuttava ihminen saisi opetuksen. Tämä opetus voisi tulla metsäretkellä suonon kaatumisen tai vaikka vihaisen suden muodossa, riippuen rikoksen

vakavuudesta. Vastaavasti, jos maahinen havaitsi sinun ottavan omasta ajastasi aikaa tehdäkseesi jotain kilttiä, saattoi se palkita sinut jollain odottamattomalla tavalla. Metsät ajateltiin olevan lähtökohtaisesti maahisten koti, joissa sinun kuului toimia ja kulkea kunnioittavasti. Edes omassa kodissasi et ole täysin turvassa maahisten katseelta, sillä tonttisi kuului maahisille kauan ennen sinua.

Monet ihmiset menevät vieläkin päivällä joulusaunaan, koska illalla on maahisten ja henkien vuoro. Tämän vuoksi puita heitettiin vielä usea kierros vesipadan ja kiukaan pesään viimeisen ihmisen lähdettyä saunasta. Tätä perinnettä useat jatkavat edelleenkin, tietämättä edes mistä tavan juuret tulevat.

Nopeasti modernisoituvassa ihmisten maailmassa on koko ajan vähemmän tilaa maahisille ja heidän opetuksilleen. Heidän oppinsa ovat sidoksissa vanhaan maailmaan, joka on meille päivä päivältä vieraampi. Opetukset eivät kuitenkaan olleet turhia, vaikka niiden juuret alkavat kuihtua. Ne toimivat esimerkiksi ihmisen mielikuvituksen voimasta, joka voi luoda saduista osan todellisuutta. Vaikka maailma ja tapamme toimia sen sisällä muuttuvat, emme voi katkaista siteitämme juuriimme. Ne ovat olennainen osa lajimme kehitystä ja kasvua. Vaikka unohtaisimme vanhan maailman ja sen kertomat sadut, emme voi poistaa vaikutusta, jonka se on jo aikaansaanut.

5 INTERSUBJEKTIIVINEN MAAILMA

Ihmiskunta on laajin tunnettu tiedonkäsittelyjärjestelmä. Olemme pystyneet luomaan yhteisiä uskomuksia, jotka auttavat esimerkiksi yhteisten sääntöjen ylläpitämistä ja rakentamista. Koska yhä useampi ihminen pystyy työskentelemään yhdessä, myös muodostamamme tietoverkosto kasvaa. Yksi esimerkki tästä yhteisestä, intersubjektiviisesta todellisuudesta on raha. Se mahdollistaa niin paikallisen kuin globaalinkin kaupankäynnin ja yhteistyön. Maahisten tavoin raha on täysin ihmisen keksimä käsite, mutta kun kaikki uskovat siihen, siitä tulee yhtä todellinen kuin kotikylääni ympäröivät tunturit.

5.1 Yhteinen sopimus

Ihminen on tietoverkostonsa avulla nostanut itsensä ympäristöstään omalle tasolleen. Tälle tasolle kuuluvat ihmiset saavat nauttia ihmisoikeuksista, kunhan noudattavat siihen liittyviä velvollisuuksia. Noudattaen yhteisiä sopimuksiamme voit ostaa itsellesi tontin ja muuttaa alueen haluamallasi tavalla. Tämä sopimus ei ole jumalan tai ylemmän voiman lahja, vaan meidän itse keksimä ja luoma todellisuus, jossa elämme. Emme enää kysy lupaa metsän hengiltä, jotta voisimme pilkkoa polttopuita tai hakata kallioita. Kysymme luvan itseltämme, ja jos yhteinen sopimuksemme sallii toiminnan, valta siirtyy toimijalle. Olemme tehokkaasti poistaneet välikäden ja ottaneet ohjat omiin käsiimme. Uhrauksena tälle asemalle katkaisimme yhteytemme yliluonnollisiin voimiin, vaihdoimme vapautemme elää meille luodussa todellisuudessa ja valitsimme oman todellisuutemme.

Kun tämä laatikko kerran avattiin, ajattelutapamme levisi globaaliksi tavaksi katsoa maailmaa. Monet ihmiset uskovat edelleen ylempään voimaan, mutta jos tarkastelet ihmisten kollektiivista toimintaa, huomaat, että luonnon henget, maahiset ja jumalat eivät enää ole neuvottelupöydässä, kun suunnitellaan uutta kauppakeskusta tai kaupungin julkista liikennettä. Muutos oli pakollinen, jotta voisimme rakentaa miljoonakaupunkeja ja elää monikulttuurisissa

yhteisöissä ilman, että eri uskonnot tai jumalat vastustaisivat jokaisen muutoksen kohdalla.

Emme kuitenkaan lopettaneet uskomista, vaan palvomme nyt jumalan sijaan talousjärjestelmiä, poliittisia ja yhteiskunnallisia rakenteita. Ne ovat ihmisten uskoon perustuvia järjestelmiä, joiden tehtävänä on käsitellä ja välittää tietoa, jonka avulla ne voivat kasvaa ja kehittyä.

5.2 Kapitalismi ratissa

Vapaa markkinatalous hyötyy tehokkaasta tiedonvälityksestä. Jos valtio rajaa kaupankäyntiä ja pyrkii itse määrittämään esimerkiksi maidon hinnan, se samalla estää tiedon vapaan kulun tuottajien ja myyjien välillä. Nopean informaation käsittelyn ja jakamisen ansiosta kapitalismi hallitsee edelleen globaalia taloutta.

Yuval Noah Hararin (2016, s. 381) mukaan yhteiskunnallisia rakenteita voidaan yhä enemmän tulkita datankäsittelyjärjestelminä. Kapitalismin ja kommunismin tavoin myös demokratia ja diktatuuri ovat kilpailevia informaation keräämis- ja analysointimekanismeja. Tämä korostaa, että järjestelmien tehokkuus ei perustu pelkästään ideologiseen sisältöön, vaan niiden kykyyn käsitellä ja välittää tietoa.

Vaikka kapitalismi on tehokas tietojen käsittelyssä ja välittämisessä, se ei välttämättä auta meitä hallitsemaan tai edes ymmärtämään suuntaa, johon olemme menossa. Kapitalistisessa systeemissä yksilöt voivat vapaasti valita työnsä ja ostoksensa, mutta kuluttajan on mahdotonta tiedostaa kaikkia niitä vaikutuksia, joita hänen valinnoillaan on. Kuluttajien tarpeet määrittävät pitkälti suuntaa, johon olemme menossa. Jos kapitalismi on sokea ja kuluttajat lähes sokeita vaikutuksilleen, onko meillä lopulta mitään otetta kollektiivista alustamme ohjaavaan rattiin? Pelkään, että kapitalismin sokea käsi havittelee nyt kotialueeni tuntureita, metsiä ja soita, muuttaen ne kaupallisiin tarkoituksiin, välittämättä sen asukkaista, haltioista ja maahisista puhumattakaan.

5.3 Tieto lisää tuskaa

Vaikka vapaa tiedon jakaminen, josta kapitalismikin hyöttyy, on auttanut meitä voittamaan sairauksia, mahdollistanut mullistavia keksintöjä ja edistänyt kansainvälistä yhteistyötä, se on myös synnyttänyt merkittäviä ongelmia. Tiedon määrä on kasvanut niin valtavaksi, että ihmismieli ei pysy sen perässä. Tutkijat ovat todenneet, että aivomme eivät ole biologisesti valmistautuneet jatkuvaan informaatioyötteeseen, mikä vaikeuttaa luotettavan tiedon erottamista massasta (Levitin, 2014). Otamme myös helpommin vastaan tietoa, joka sopii valmiiksi rakennettuihin arvopohjiimme ja käsityksiimme. Tieto ei siis itsessään ole hyödyllistä, ellei sitä osata tulkita ja käyttää. Kasvava tiedon määrä ei suoraan tarkoita kasvavaa viisautta tai taitoa hyödyntää tietoa.

Olemme esimerkiksi olleet laajalti tietoisia ilmastonmuutoksesta jo viime vuosisadalta asti, mutta emme ole kyenneet pysäyttämään sitä. Tämä ei johdu pelkästään välinpitämättömyydestä tai erimielisyyksistä, vaan myös siitä, että tietoverkostomme kasvaessa ja muuttuessa monimutkaisemmaksi kukaan ei pysty hahmottamaan kokonaiskuvaa. Aivomme eivät ole luotuja käsittämään globaalin tason massiivista skaalaa, sen sisältämää tietovirtaa ja ongelmia. Ajatteluamme ohjaavat kauan sitten kehittyneet kemialliset ja biologiset prosessit, jotka ovat edelleen sidoksissa maailmaan ennen kapitalismia, rahaa, ilmastonmuutosta ja globaalia tietoverkostoa. Vaikka tämä aika saattaa tuntua meistä vieraalta, evolutiivisesta näkökulmasta se olisi voinut tapahtua vaikka eilen.

6 ALKUPERÄINEN KOTIMME

Meidän kehomme, aistimme ja mielemme ovat kehittyneet nimenomaisesti selviytymään luonnossa, muiden eläinten ja eliöiden joukossa. Mielemme, ruumiimme ja kaikki sen sisältämät kemialliset prosessit ovat rakentuneet sitä ympäristöä varten, jossa olemme eläneet miljoonien vuosien ajan – eli metsiä. Itse rakentamamme systeemit, kuten kaupungit, yhteiskunnat sekä virtuaali-maailmat, etäännyvät yhä kauemmas tästä ympäristöstä, johon biologiamme on jäänyt.

Pieni metsästäjä-keräilijäheimo oli aina alttiina ympäristölleen ja joutui kuuntelemaan ja noudattamaan sen sisäistä ekosysteemiä selviytyäkseen. Heidän ruokavalionsa koostui siitä, mitä metsä tarjosi ja mitä oli turvallista syödä. Heidän elämänsä saattaa näyttää meidän näkökulmastamme rankalta, koska heiltä puuttuivat monet nykyajan mukavuudet. Heillä oli kuitenkin jotain, mikä meiltä usein tuntuu puuttuvan: koti, jossa heidän kehonsa, mielensä ja elämänrytinsä olivat linjassa ympäristön kanssa.

6.1 Apina vieraalla planeetalla

Kuvittele metsästäväsi keihäällä, jonka valmistamiseen ja käsittelyyn käytit isoisäsi oppeja. Hiivit metsässä tarkkaillen ympäristöäsi ja teet tulkintoja pienistä yksityiskohdista, jotka lopulta johdattavat sinut saaliin luo. Tähtäät pidättäen hengitystäsi ja heität keihään. Palaat takaisin heimosi luo peuran raato seläsäsi. Kuvittele sitä tunnetta, kun saat ruokittua koko perheesi hyödyntämällä tietoa, jonka olet elämän aikana oppinut ja vastaanottanut yhteisöltäsi.

Vertaa tätä hetkeen, jolloin olet töissä kaupan kassalla. Siirät liukuhihnalla tavaroita ja palvelet asiakkaita yhdeksän tuntia päivässä. Olet jatkuvasti sosiaalisessa suhteessa asiakkaisiin, mutta kassa ei ole tarkoitettu jutteluun – hihna liikkuu kovaa tahtia. Käyt lounastauolla syömässä ja selaamassa puhelinta tai juttelet hetken työkavereiden kanssa. Työpäivän jälkeen nappaat mukaan

paketin jauhelihaa ja kasviksia. Viet "saaliin" perheellesi syötäväksi ja katsot hieman jalkapalloa televisiosta ennen nukkumaanmenoa.

Kummassa skenaariossa uskot, että pitkään kehittyneistä aisteistamme, älykyydestämme, fyysisestä rakenteestamme, hormoneistamme tai dopamiinijärjestelmästäme on enemmän hyötyä? Ihminen erotti itsensä luonnosta ensin ajatuksen tasolla, pala palalta muutti tuon ajatuksen todellisuudeksi ja karkasi kotoa. Evolutiivisesta näkökulmasta olemme kuin apina kaukaisella, vieraalla planeetalla.

6.2 Ärsykeitä ja palkintoja

Kärsimme dissonanssista modernin maailman ja alkuperäisen ympäristön välillä. Ne taidot ja biologiset ominaisuudet, jotka kulkivat käsi kädessä luonnon kanssa, ovat nykyään toissijaisia – ja usein jopa ristiriidassa nyky-ympäristön kanssa. Evoluutiopsykologian mukaan tämä dissonanssi aiheuttaa niin sanotun evolutiivisen epäsuhdan, jossa biologiset järjestelmäme eivät ole sopeutuneet nykyisiin ympäristön ärsykkeisiin (Pan, 2000).

Ihmisen sisäänrakennettu dopamiinijärjestelmä on luonnossa selviytymisen myötä syntynyt mekanismi, joka varmistaa sen, että selviytyminen ja lisääntyminen tuntuvat palkitsevilta. Kun saat saalistettua ruokaa tai harrastat seksiä, koet luonnollisesti mielihyvää – mikä kannustaa toistamaan toimintaa uudelleen. Tämän mekanismin ymmärtävät myös hyvin esimerkiksi pikaruokaketjut, kuten Hesburger, tai sosiaalisen median jättiläiset, kuten Facebook. Niiden liiketoiminta perustuu ihmisen luontaisen dopamiinijärjestelmän hyväksikäyttämiseen.

Biologiamme muuttuu liian hitaasti verrattuna ympäristömme nopeaan muutokseen. Kun kehosi kertoo tarvitsevansa sosiaalista virikettä, dopamiinijärjestelmäsi on oppinut, että nopein ja helpoin ratkaisu löytyy taskustasi. Saat täytettyä sosiaalista nälkääsi ilman, että edes nouset sängystä. Tämä virike ei

kuitenkaan täytä sitä läheisyyden tunnetta ja yhteyttä kanssaeläjiin, johon olemme luonnollisesti tottuneet.

6.3 Platonin luolateoria

Olemme tottuneet nopeaan yhteiskunnalliseen muutokseen, koska se on aikakautemme olennainen piirre. Keskiajalla eläneelle ihmiselle nyky maailman jatkuva muutos olisi luultavasti ollut shokki. Tuolloin suuret tapahtumat, kuten sodat tai luonnonkatastrofit, muokkasivat elämää paikallisesti, mutta globaalisti maailma pysyi suhteellisen samanlaisena pitkiä aikakausia.

Oman lyhyen elämäni aikana on tapahtunut lukuisia ihmisten toimintaa muovaavia keksintöjä ja ilmiöitä: älypuhelimet ja sosiaalinen media syntyivät lapsuuteni aikana, ja tekoälyn kehittyminen ennustelee entistä nopeampia muutoksia tulevaisuudessa. Nykyihminen on niin tottunut jatkuvaan muutokseen, että se tuntuu itsestään selvältä.

Kuten Platonin kuuluisassa luolateoriassa (Plato, n.d., Book VII, 514a–520a), me katsomme kallion seinään heijastettuja varjoja. Varjot edustavat sitä todellisuutta, minkä olemme havainneet oman elämän aikana, luottaen siihen, että se on maailman luontainen olemus. Varjot ovat kuitenkin fabrikoitu illuusio, jotka ovat vain reflektio todellisesta maailmasta luolan ulkopuolella. Varjojen sijaan katsomme nyt uutisia, elokuvia ja TikTok-videoita älylaitteiltamme kotisohvalla, nauttien luomastamme todellisuudesta, tajuamatta kuinka ne muovaavat käsityksiämme maailmasta.

Olemme alkaneet unohtaa ne olosuhteet, jotka pakottivat meidät selviytymään luonnon armoilla miljoonia vuosia, joissa kehittyivät myös ne biologiset mekanismit, jotka ovat meidät tähänkin pisteeseen asti vieneet. Samalla unohdamme ne siteet siihen todellisuuteen, joka on meidät rakentanut.

7 YHTEENVETO

Muutos on olennainen osa maailmankaikkeuden olemusta. Olemme kaikki osa tätä prosessia – silloinkin, kun päätämme olla vaikuttamatta siihen. Rakentamamme systeemit ovat ihmisen tapoja sopeutua muutokseen, yrityksiä pitää kaaoksen keskellä yllä järjestystä niin yksilön kuin kollektiivinkin tasolla. Muutoksen tuoma epävarmuus tulevaisuudesta pakottaa meidät pysymään liikkeessä, vaikka päätöksemme eivät aina olisi pitkälle harkittuja. Olemme kaikki syntyneet tälle planeetalle ilman minkäänlaista ohjekirjaa ja joudumme hyödyntämään kaiken tiedon, jonka selviytymiseen tarvitsemme – toisiltamme ja siitä ympäristöstä, jossa olemme kasvaneet.

Muutos on jatkuva oppimisen ja unohtamisen jatkumo. Joudumme tekemään päätöksiä sen perusteella, mitä koemme tärkeäksi säilyttää ja mistä olemme valmiita luopumaan, jotta pääsisimme kohti tavoitteitamme ja haluttuja lopputuloksia.

Polut, joita pitkin kuljimme muuttaessamme pois alkuperäisestä kodistamme, ovat alkaneet jo umpeutua, eikä niille ole enää paluuta. Uutta kotia rakentaessamme voimme kuitenkin myötäillä niitä puolia, jotka toivat vanhaan kotiin sen kotoisan ja tutun tunteen. Voimme yrittää ylläpitää siteitä juurillemme ja toivoa, että osa niiden taikaa elää meissä edelleen, vaikka maailma ympärillä muuttuu yhä kiihtyvämmin.

Ehkä tämäkin muutosprosessi on osa maailman syklisyyttä ja kiertokulkua, kuten syksy, joka pudottaa lehdet puista. Vuodenajat vaihtuvat usein yllättäen, ja muutos voi tuntua rajulta, ennen kuin se jälleen tasaantuu. Ehkä en vain elä tarpeeksi kauan nähdäkseni silmujen puhkeavan esiin talven jälkeen.

Voin kuitenkin olla kiitollinen siitä, että olen saanut jakaa kotimetsät maahisten kanssa, sukujuurieni perintönä ja pitää yllä yhteyttä juuriini. Jos joskus satut näkemään maahisen edes vilaukselta, tiedät, että niiden ylläpitämä taika ei ole vielä kokonaan kadonnut.

LÄHTEET

Allgeier, A. M. & Sengupta, S. K. (2018). Nitrile hydrogenation. Teoksessa D.

Harari, Y. N. (2017). Homo Deus: Huomisen lyhyt historia (T. Tammisto, Suom.). Bazar. (Alkuperäisteos julkaistu 2016)

Levitin, D. J. (2014). The organized mind: Thinking straight in the age of information overload. Dutton.

Pan, L. (2000). Neurochemical mechanisms of reward in human behavior. Molecular Psychiatry, 5(6), 502–510. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4000760>

Plato. (n.d.). Republic (Book VII, 514a–520a). In B. Jowett (Trans.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/plato-metaphysics/>